

הזכות לכבוד והחובה לכבוד
ע"פ קורצ'אק (קטעים מהרצאה)
מאת: גרשון ברגסון

המרצה מתעכב על המונחים זכות וחובה, ומביא מבואות מהמקורות שלנו המתייחסים לנושא שלפנינו

הזכות לכבוד והחובה לכבוד. הוא מתבל את דבריו גם במבואות מהספרות העברית החדשה (מנדלי, אחה"ע) ומגיע ליצירותיו המרובות של קורצ'אק הדן בנושא זה.

קורצ'אק חסיד ההשקפה הפיידוצנטרית. הוא מפתח ומנמק תפיסת עולם זו, (ודאי אינו הראשון) ומסתמך על ספרו של רוסו (1712-1778) **אמיל**, שבו מביע את דעותיו השונות לגבי חינוכו של הילד.

רוסו מניח את היסודות לחינוך הפיידוצנטרי, המעמיד את הילד במרכז. הילד והילדות קיימים בזכות עצמם, ולא כהכנה לחיים של בוגר לעתיד לבוא. כיוון שבכנסים שלנו נוכחים מורים וספרנים, אני רוצה להזכיר שבספר **אמיל**, דחה רוסו את קריאת הספרים או הקראתם לילדים, למעט את רובינסון קרוזו שיש בו ערכים מוסריים חשובים.

זה לא מענייננו להתעכב על תורתו של רוסו. אומר (מהזיכרון) רק משפט אחד משלו: האדם טוב מלידה, הכל טוב כשיוצא מידי יוצר הדברים, והכל מושחת בידי אדם. רוסו הטיף לחינוך הנשען על המוסר הטבעי. החינוך לדת הטבעית הוא שכלתני, שנועד למועטים.

הכנסייה הקתולית יצאה נגדו. ספרו הוחרם ונידון לשריפה, ולכן רוסו ברח מפאריס להלבציה.

נחזור למשנתו של קורצ'אק כחסיד ההשקפה הפיידוצנטריזם.

העיקר בזרם זה הוא שהילד עומד במרכז ההוויה. יש הכרה בזכות הילד לכבוד וזכות להיות כפי שהוא. יש לשמור על כבודו ועל חירותו. יש להבינו ואף לתמוך במשובת נפשו.

חובתו של המחנך להיות עם הילד ולכוון את חינוכו ולעצבו לפי עקרונות צדק ומשפט, ולמעשה להתערב בחייו.

לפי השקפתו של ד"ר שלום לוי זהו נוסח יהודי. כיוון שכולם יודעים מהי אהבת ההורים לילדיהם ודאגתם להם.

כשאנחנו מעיינים בתורתו של קורצ'אק אנו רואים שיש דחייה של מושג הדיכוטומיה ילד-אדם. על פי משנתו - הילד הוא האדם. הוא הטיל חובות על ילדיו והשווה אותם בכל למבוגרים. דין צדק אחד ומשפט אחד לכולם: למורה למחנך, לילד ולעובד.

קורצ'אק האמין שיש כוח והשפעה במלה הנאמרת.

קורצ'אק מלין על הזלזול בילד -

מקדמת ילדותנו אנו גדלים מתוך הרגשה כי הגדול חשוב מן הקטן. הרגשה זאת מלווה את הקטן כשהוא עומד על השולחן והוא מתגאה: אני גדול. אני גבוה ממך - בהתמודדו עם בן-גילו.

מנסה להגיע לידיית הדלת, מנסה להציץ דרך החלון, מנסה להגיע למשהו גבוה ממנו, ומתאכזב.

הילד קטן, קל, פחות, אנו מנמיכים את עצמנו אליו, ורע מזה - חלש. אנו יכולים להרימו - והוא לא יכול לעשות כמונו.

אנו יכולים לזרקו באוויר ולתפסו - הוא לא יכול לעשות כמונו.

כל פעם שאינו נשמע לי - שמור עמי הכוח, והצווי: אל תלך, אל תגע, אסור, השב/י. הוא מנסה - ונכנע.

אנו משתמשים במונח "גדול" לגבי הרבה עצמים, כדי להעצים את הגדול:

עיר גדולה, הרים גבוהים-גדולים, עצים רמים, בתים גדולים, מפעל גדול. כך גם לגבי שחקנים, זמרים, בתוספת "נורא": נורא גדול, וגם לאדם - אדם גדול, וגם לגבי הילד: כשתהיה גדול, יש זכות לזולת כי הוא גדול. הוא גם הרבה, מליון... וכך גם לגדלות: גדולי הדור, גדולי העיר, שם גדול. וגם בפעולות: הגדיל לעשות, ואף בדת: תקיעה גדולה, גם בתפילה: יתגדל ויתקדש.

יש הרבה הוכחות בספרות המאשרות את הזלזול בילד, קטנותו וחוסר אונים שלו.

אביא רק אחת: מנדלי מוכר ספרים בספרו **האישון הקטן** (דאס קליינע ממנטשלע):

"לא נשקו לי, לא ליטפו אותי, לא חיבקו אותי, כאשר בכיתי לא ביקשו לפייסני בסוכריות או בצעצועים, אלא נהגו להשתיק אותי בסטירות ובמכות.

את המלה "רחמנות" לא שמעתי מעודי... שמישהו יגיד רחמנות, הילד יחף, הוא סובל

מקור, רחמנות עצמותיו רועדות.
שמעתי רק אומרים: הביטו אל פרצופו הנפוח, אל רגליו האדומות כסלק. ראו נא את
הזללן הוא כבר מתחיל בתחבולות שלו.
גידלו אותי באמצעות חבטות וצלילות, סטירות לחי ומכות אגרוף, מי שרק לבו חפץ -
הרביץ. הייתי פשוט מעוך, המום ומטולטל.

במקום הזלזול נדרש כבוד לילד. לכבד את הצורך של הילד בעזרה.
הילד הולך לאט. דרושה סבלנות. המבוגר יכול לעזור לילד בעלייה במדרגות,
בפתיחה וסגירה של ידית הדלת. להרים אותו אל החלון כדי להסתכל.
הילד נכנע ויקשיב לצווים ולאיסורים: 'אל' - הרבה 'אל'! אנו מצווים ודורשים ציות.
אנו אחראים אחריות מוסרית, משפטית. אנו דיינים יחידים לפעולותיו, תנועותיו
מחשבותיו וכוונותיו. הכל לפי רצוננו. הילדים שלנו רכוש שלנו. אסור לקרוע,
לשבור, ללכלך, לתת מתנה, אסור לקבל מאדם בלתי מוכר. היום אנו יודעים על
מבוגרים המפתים בממתקים, גם לאלה הילד נכנע.
זה היה בעבר, הכוח הוא דומיננטי. פני העולם נשתנו, לא כוח השרירים אלא
כבוד השכל.

פרק מיוחד ראוי לציון הוא היחסים בין הילד המבוגר לאחיו הקטנים. לעיתים
הילדים המבוגרים סובלים בשל עצמם ובשל הקטנים.

יש המבקרים את קורצ'אק משום שאינו מבדיל במלחמת המעמדות הגילית.

והרי כפיידוצנטריסט היה חייב בדיאלקטיקה של ההתהוות הגילית.

בנושא של היחס לקטן גם לאחות הקטנה כתב קורצ'אק:

כאשר יש לה משהו היא אולי מתחלקת עמי. פעמים אני לוקח, פעמים לא. כי אם
אתה לוקח מידי קטן ממך מיד אומרים כי הוצאת במרמה.

יש להביא בחשבון שלעיתים נעים לו לאדם שהוא נותן משלו, ואינו לוקח תמיד
מגדולים ממנו. לא נעים גם כשאתה, הילד, נותן למבוגר - והוא מסרב. גם ילד יש
לו הרגשה של נעלב.

מכאן לעיתים קרובות: היא קטנה - ותר לה.

אנו מזלזלים בילד, כי אינו יודע, אינו משער, אינו מנחש

אנו מזלזלים בילד, כי שעות חיים רבות עוד לפניו, אינו יודע את קשיי חיי
המבוגר ונפתוליהם, שיקוליו מוטעים...

גם המדינאים שוגים בהחלטותיהם, אך מחליטים על אמצעים ודרכי חינוך של הילד. אך מי שואל את הילד התם להסכמתו ומה בפיו להגיד? הפרח מבשר על בוא הפרי. האפרוח יהיה לתרנגולת ויטיל ביצים. העגל יתן חלב, ומה עם הילד? האם הילד יגדל ויכזיב? מה עתידו? אולי יהיה למשענת למישהו לעת זיקנה? אנו מבקשים לראות את העתיד מראשיתו. מטפחים אשליות לגבי כל ילד, ההורים מגוננים, מאכילים, משכילים. והילד מקבל בלי לדאוג. מה היה בלעדינו, אשר הכל בא לו מידינו? הכל רק אנחנו. אנחנו יודעים את הדרכים להצלחה, אנחנו המורים הוראות, משיאים עצות, מפתחים היתרונות, חוסמים המגרעות. אנו מכוונים מתקנים. הוא - אפס, הכל - אנחנו.

אומר קורצ'אק:

אנו מתעוררים על הילד, כשהוא שקט, רציני, מרוכז. אנו מזלזלים ברגעים הקדושים של שיחתו עם עצמו, עולמו, קונו. הילד אנוס להסתיר את הגעגועים והתנופה מפני הלגלוג וההערה החמורה, הוא מעלים את חפצו להבנה, אינו מודה על החלטתו לעלות על דרך התיקון.

הוא נשמע לנו ומסתיר את המבטים החודרים, את התמיהות, רוגזות-הנפש, התלונות - הכעס והמרד. - אנו רוצים, כי יקפץ וימחא כפיים; ובכן הוא מעמיד פני ליצן שוחקות. ברוב המולה מדברים מעשים רעים וילדים רעים, מחרישים את לחש הטוב, והטוב רב פי אלף מן הרע. הטוב הוא חזק והוא מתמיד ולא ימוט. לא אמת הדבר, כי קל הקלקול מן התיקון.

אנו מאמנים את כוח-הקשב וההמצאה, כדי לגלות את הרע, נמצאנו, נרחחנו ונתחקה עליו, כדי לתפוס את הילד בשעת קלקלה בעלילות דברים ובחשדנות מעוולים.

אחד נקש בדלת, מיטה אחת מוצעת שלא כהוגן, אחד הניח אדרתו ואין יודע מקומה, אחד רכב הוטל במחברתו. אם אין אומרים דברי גידופים, אנו אומרים לפחות דברי תוכחה, תחת אשר נשמח כי רק אחד ורק אחת.

אנו שומעים תלונות ומריבות; אך מה ירבו אצלם סליחה, ויתור, עזרה, חסות, שירות, הוראה, השפעות טובות, עמזקות ויפות. אפילו הילדים הפוגענים והזדים לא רק מזילים דמעות אך גם זורעים חיוכים.

רוח-עצלתיים אשר בנו רוצה, כי שום אחד מהם לא יגרום לכך שרגע אחד מתוך 10,000 רגעי שעת הלימוד (צא ומנה) יהיה קשה מחברו.

על שום מה הילד, שלבו רע למחנך אחד, לבו טוב למחנך אחר?

ילדות של כבוד:

שנות הילדות הן הרים שמהם נוטל נהר חיים את מקורו, תנופתו וכיוונו. אל לנו להקל בהן ראש.

מיחסנו הכללי לילדים ולנוער נובעות בורות ושאלנות מרגיזות.

הגדולים סבורים כי אין הילדים יודעים אלא לומר דברים של מה בכך, וקורצ'אק חושב שהילדים יכולים לדמיין. למשל: אפשר ובני אדם יהיו להם כנפיים... אפשר לגחון מעבר לחלון, לישב על הגג, לעוף ולטייל ביער, לעוף בזוגות מאחורי העיר, כל אחד לעברו. אפשר להתהלך ביער, אבדה דרכך, אתה טס למעלה - ושוב לא תטעה. ולדמיון ערך רב.

ליד הבריאות יש חולשות; ליד התכונות והערכים - חסרונות ומומים. הייתי מבקש לעיין בדיאלוג של הסיפור אסתרל ולראות מה הם היתרונות, הסבלנות והתשובות הטובות לנכדו.

ליד הילדים **המעטים** - ילדי שמחות שהחיים להם כאגדות.

יש **כלל ילדים** אשר משחר ילדותם העולם מכריז באוזניהם קדרות, והם ממורמרים, חשדניים אך לא רעים.

החוקרים פסקו: את האדם המבוגר מכוון המניע, את הילד - הדחף.

המבוגר - איש ההגיון. הילד - שטוף דמיון מתעה. המבוגר - בעל אופי מוסרי קבוע ומסוים. הילד מסתבך בתוהו ובוהו של יצרים ורציות. רואים את הילד לא כאורגניזציה **פסיכית שונה**, אלא כאורגניזציה **פסיכית חלשה עלובה**, אין אנו שרלטנים, אנו מוותרים על ילדים שלמים בתכלית, אין שלמות מוחלטת.

אנו דורשים: הסירו רעב, צינה, טחב, עובש, צפיפות.

דבריו: - אתם המבוגרים מולידים חולים, בעלי-מום. אתם בוראים תנאים למרד ולמגיפה. קלות-דעת, חסרון בינה, העדר משטר.

יוסף ארנון, ניסח על סמך היכרותו של קורצ'אק ולרגל הקונגרס הבינלאומי "100 להולדת קורצ'אק": **את אמנת זכויות הילד לכבוד:**

(א) כבוד לאי ידיעתו של הילד.

(ב) כבוד לעבודת הילד האינדיבידואלי (אופיה, גבולותיה), להכרת החיים והלימוד.

(ג) כבוד לאי הצלחה ולדמעות של הילד.

ד) כבוד לרכושו הפרטי (ברוח ובחומר) של הילד. לדוגמא: ארון מציאות. בבית-היתומים אין דבר שנמצא ע"י מישהו שאינו שייך למישהו אחר. (ה) כבוד לסודות. אי היציבות של גדילה והתפתחות של הילד היחיד ושל הילדים בכלל.

ו) כבוד לשעה החולפת - ולהווה של הילד.
אם נעמוד בכל אלה - ודאי נגיע לעולם טוב יותר.

לאחוז בידו ולפסוע לאט

(קטעים מההרצאה)

מאת: רוני גבעתי.

ליד חלוני יש מדרכה. בבוקר אני שומעת משם קולות של ילדים בדרכם לפעוטון, לגן, לבית הספר. טפירות צעדים, שיחה בין ילד להורה, בכי של סירוב להיפרד מאמא, צחוק של ילד שפגש ילד חבר, אם שמזרזת את בנה שעצר לעקוב אחר זרעי תפוח סדום שמרחפים כמצנחים לבנים, גערה של ילד גדול בקטן שיפנה מקום לאופניים שלו, טרטור וספה של מבוגר שעוקף את הילדים ולעומתו וספה שדוחקת אותם הצדה. הכל קרוב, בריבוע של חלון. קשת של ציפיות ליום חדש וחששות ממנו, קורי חלום ושמחת התעוררות, זלזול של גדול בקטן, וכבוד של גדול אל קטן וקטן אל גדול.

וכבר התרגלתי לחכות לילד אחד, שאני שומעת תחילה את הגלגלים המרעישים של הרכב שלו. באמצע המדרכה, במבט מרוכז וגאה: נוסע לבדו לגנון. חופשי. לא פוחד. לא יורד מהמדרכה מפני אף אחד. הוא בן שנתיים, וכבר לא רוצה שאמא תלווה. נוסע על מכונית הפלסטיק שלו את הדרך, הנורא-ארוכה מבחינתו, מהבית ועד לפעוטון. ואם פוגשים בו, ומדברים אליו כשווה אל שווה, הוא עונה ברצינות, וממשיך בשלו, ומתקשר אצלי עם המלים של יאנוש קורצ'אק: "כבוד לעיניים בהירות, למצחים חלקים, להתאמצות ולבטחה הצעירה." וחשבתי עליו, ועל עוד שבעה הרהורים קצרים, שנקשרים לעניינינו ולספרות לילדים ועליהם, ולא לפי שום סדר, כמו הטיפות שקופצות לאוויר מהמים הרותחים.

הרהור ראשון: מבט של ילד

"כתרוני הפלאים", כותב ביאליק ב"ספיח". כי זהו מבט הילדות: הרשמים אופפים